

Kontrowersje wokół *Delty* widziane oczyma literaturoznawcy

Jerzy Stefan Ossowski, *Sprawa Gałczyńskiego. Szkice z antropologii kultury literackiej*, Kielce 2011, ss. 354

Recenzowana publikacja – autorstwa znanego i cenionego „gałczyńskologa” Jerzego Stefana Ossowskiego – stanowi cenne źródło informacji na temat skomplikowanej, pełnej przeszkód, drogi twórczej autora *Notatek z nieudanych rekolekcji paryskich*. Analizowane opracowanie jest rzeczowym, logicznie uporządkowanym wywodem, który ma na celu wyjaśnienie zawilości związanych z dotychczasowym odczytywaniem twórczości Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego. Wysoki poziom prezentowanego wywodu zapewnia rzetelność Badacza, który w swoim dorobku naukowym posiada liczne szkice i rozprawy traktujące o życiu i twórczości autora *Niobe* (m.in. zbiór studiów pt. *Szarlatanów nikt nie kocha*, Kraków 2006). Mimo ściśle naukowego charakteru omawianej książki, treści są prezentowane w sposób przystępny i umożliwiający zrozumienie poruszanych kwestii.

Nie ulega wątpliwości, że postać i twórczość autora *Balu u Salomona* jest, aż po dziś dzień, powodem licznych sporów w kręgu literaturoznawców. Impulsem do krytycznego postrzegania dorobku Poety stał się niewątpliwie, wydany na emigracji w roku 1953, esej Czesława Miłosza pt. *Zniewolony umysł*. Sportretowanie w nim Gałczyńskiego-*Delty* jako twórcy zniewolonego, przyczyniło się do narastania wielu mitów na temat osoby Literata. Nie bazując jedynie na zdaniu antagonistów autora *Kroniki olsztyńskiej*, Ossowski, również w oparciu o pochlebne recenzje, poszukuje istic „salomonowego rozwiązania” tej trudnej sytuacji. Autor, dokonując szczegółowego przeglądu opinii krytycznych na temat dorobku literackiego *Delty*, punktuje wszystkie niuanse zaistniałego sporu. Konflikt między Gałczyńskim a Miłoszem, omówiony w sposób wyczerpujący, nie jest jedynym wątkiem, którego opracowania podjął się Badacz. Dyskurs dopełniają zagadnienia związane z istotą pojmowania poezji Gałczyńskiego przez Zbigniewa Herberta oraz rozważania dotyczące najważniejszych motywów i postaw życiowych, którym hołdował autor *Requiem*.

Przejrzystość i logikę prowadzonego wywodu zapewnia przyjęta przez Autora metodologia, nad której istotą należy się w tym miejscu zatrzymać. Obok prowadzenia dyskursu w oparciu o stanowiska konkretnych poetów

bądź krytyków, na szczególną uwagę zasługuje pozycja Ossowskiego w sporze pomiędzy Gałczyńskim a Miłoszem. Autor nie zajmuje tutaj klasycznego stanowiska rozjemcy, jednak sytuuje się jako uczestnik żarliwej dyskusji między Poetami. Przyjęcie takiego stanowiska pozwala na zbliżenie się do istoty sporu, które byłoby niemożliwe w przypadku tradycyjnego podejścia do prezentowanych zagadnień.

Kończąc część wstępną, pochylmy się nad zagadnieniem obudowy źródłowej *Sprawy Gałczyńskiego*. Po wnikliwym przeanalizowaniu tego studium trzeba stwierdzić, że prowadzony wywód jest poparty licznymi cytatami, pochodzącymi nie tylko z utworów należących do omawianych twórców, lecz zaczerpniętymi z licznych opracowań poruszających kwestie poetyki wybranych autorów. Dołączenie fragmentów źródeł, dobranych w sposób precyzyjny, było zapewne pokłosiem przeprowadzenia wnikliwej i żmudnej kwerendy bibliotecznej. Dopełnieniem prezentowanych treści są przypisy, będące nie tylko odwołaniami do pozycji książkowych, ale także odniesieniami do wybranych artykułów Badacza, które stały się podstawą do napisania całości opracowania.

Omawiana publikacja składa się z pięciu głównych rozdziałów, tj. *Sprawa Gałczyńskiego*, *Gałczyński w literaturze współczesnej*, *Portret Gałczyńskiego w „Zniewolonym umyśle” jako reprodukcja*, *Herbert czytający Gałczyńskiego*, *Prolegomena do egzystencjalizmów Gałczyńskiego*, a ponadto praca opatrzona została obszernym Aneksem (zawierającym fragmenty wypowiedzi prasowych z l. 50., co stanowi dopełnienie ówczesnej recepcji poezji Gałczyńskiego).

Rozdział 1. – *Sprawa Gałczyńskiego* – jest częścią, w której Jerzy Stefan Ossowski prezentuje czytelnikowi postawione przed sobą cele badawcze oraz dąży do wytłumaczenia przyjętej w pracy terminologii. Istotną kwestią jest wyjaśnienie zagadkowego tytułu nadanego opracowaniu oraz wstępne zarysowanie genezy kontrowersji toczących się wobec *Delty*. Wszystkie prezentowane konstatacje są oparte na szczegółowej analizie stanowisk, które wobec twórczości Gałczyńskiego przyjmowali badacze (m.in. Kazimierz Wyka, Włodzimierz Maciąg). Kolejne części Rozdziału 1. są rozwinięciem postawionej tezy badawczej. W podpunkcie: *Sporna postać literatury współczesnej*, odnajdziemy m.in. powody narastania napięcia pomiędzy Czesławem Miłoszem i Konstantym I. Gałczyńskim, opinie innych literatów na temat poezji autora *Nocy w Wilnie*, listę zarzutów wysuwanych przeciwko *Delcie* czy opis polemiki z Miłoszowskim interpretowaniem *Balu u Salomona*. Dalsze części Rozdziału 1. poruszają zagadnienia związane z właściwym odczytaniem poezji Gałczyńskiego, omówieniem konwencji, w jakich utrzymywane są utwory Poety bądź walką *Delty* ze schematycznym interpretowaniem jego

tekstów, co skutkowało „przyklejaniem” mu kolejnej gombrowiczowskiej „gęby”.

Kolejna część (Rozdział 2.) – *Gałczyński w literaturze współczesnej* – to holistyczne spojrzenie Autora na recepcję twórczości Gałczyńskiego. Uwytknieniu sytuacji, w której znajdowała się twórczość Poety, służy znamieny tytuł pierwszego podpunktu – *Między Panteonem i śmietnikiem*. Ta sugestywna nazwa uświadamia odbiorcy, jak wielkie dysproporcje panowały w odczytywaniu twórczości *Delty*. Mimo wielkich trudności, jakim musiał stawić czoła Gałczyński, a po jego śmierci – jego literacka spuścizna, stopniowo czytelnicy i krytycy zaczęli dostrzegać artyzm jego dzieł. Proces ten był jednak bardzo długi i określić go można jako *Zmagania o wybitność*. Dokładne odtworzenie etapu zmiany nastawienia społecznego wobec tejże poezji, nazwanego przez Ossowskiego *Między mitem i kultem*, wymagało od Badacza dużego odczytania i znajomości dotychczas powstałej literatury krytycznej. Udowadniając swoją erudycję, autor *Szarlatanów nikt nie kocha* przeprowadza rzetelną analizę dostępnych materiałów oraz opiera swoje wnioski posilkując się opiniami krytyków i innych współczesnych polskich poetów (m.in. opinią Edwarda Stachury).

Rozdział 3., pt. *Portret Gałczyńskiego w „Zniewolonym umyśle” jako reprodukcja*, jest obszernym studium porządkującym i wyjaśniającym eskalację konfliktu pomiędzy *Deltą* i *Omegą*. W trakcie lektury tekstu czytelnik zostaje zaznajomiony z wymową analizowanego eseju oraz zapoznaje się z podłożem przywołanego sporu. Kolejnym, ważnym, zagadnieniem jest przeanalizowanie pobudek, które kierowały Miłoszem w trakcie kreowania postaci Gałczyńskiego-*Delty*. Wszystkie, istotne z punktu widzenia tego konfliktu, wydarzenia zostały zderzone z faktami historycznymi pozwalającymi rzucić nowe światło na przebieg i genezę niezgody między autorem *Zniewolonego umysłu* a Konstantym Ildefonsem Gałczyńskim. Lepszemu zrozumieniu prezentowanych treści służy próba odtworzenia faktycznego biegu ówczesnych wydarzeń. Wśród licznych zagadnień, poruszanych na kartach Rozdziału 3., należy zwrócić szczególną uwagę na szerokie omówienie sposobu interpretacji poezji *Delty* przez laureata literackiej Nagrody Nobla. Każdy przedstawiony błąd Miłosza, jako czytelnika Gałczyńskiego, został szeroko skomentowany, a wnioski autorskie oparte na wyczerpującej analizie odpowiednich utworów. W trakcie omawiania skutków oddziaływania *Zniewolonego umysłu*, szczególnie na czytelników i krytyków literackich, nie mogło zabraknąć wątku podejmującego zagadnienie socrealizmu w poezji Gałczyńskiego. Splot wielu niekorzystnych wydarzeń historycznych, a także emanacja eseju Czesława Miłosza wpłynęły niekorzystnie na rewizję poglądów na temat twórczości i samego autora *Te-*

atrzyku *Zielona Gęś*. Z tego powodu Badacz uzupełnia dyskurs o poglądy Witolda Gombrowicza na dokonania twórcze *Delty*.

Kolejny, 4., rozdział – najdłuższy spośród analizowanych – przedstawia poglądy Zbigniewa Herberta na temat Gałczyńskiego. Czytając tę część dostrzec można szczególne zainteresowanie Badacza powiązaniem poetyk Herberta i Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego. Przywołane punkty wspólne obu poezji są obrazowane za pomocą wyczerpujących analiz wyselekcjonowanych przez Jerzego S. Ossowskiego wierszy. Kolejnym krokiem interpretatorskim jest zwrócenie szczególnej uwagi na podobieństwa w twórczości Poetów, a zwłaszcza na zagadnienia związane z podejmowanymi przez nich tematami oraz wymową aksjologiczną dorobku twórczego Herberta i autora *Hymnu do Apollina*. Następnym, zrealizowanym, założeniem badawczym jest omówienie drogi twórczej Zbigniewa Herberta połączone z opisem jego stosunku do poetyki *Delty*. Dzięki trafnemu doborowi cytatów, a przede wszystkim wyeksponowaniu wspomnień Zofii Głódzkiej, możemy dowiedzieć się, w jaki sposób młody Herbert deklamował poezję Gałczyńskiego, a także, jakie wrażenie wywarło to na świadkach tej recytacji. Wszystkie informacje, składające się na podpunkt *Filozofia oporu i trwania*, wnoszą świeże spojrzenie na kształtowanie się warsztatu pisarskiego autora *Pana Cogito* oraz uzupełniają prowadzone rozważania o nowe informacje dotyczące kunsztu Gałczyńskiego. W kwestii przyjętej przez Autora metodologii wart podkreślenia jest stosunek Badacza do poruszanych zagadnień. Po raz kolejny mamy tutaj do czynienia z nowatorskim rozwiązaniem. Ossowski, w prowadzonej przezeń narracji, staje się rzecznikiem obu poetów, starając się dogłębnie omówić wartości zakłete w ich utworach.

Rozdział 5. – *Prolegomena do egzystencjalizmów Gałczyńskiego* – jest syntetycznym podsumowaniem omawianych zagadnień, a ponadto zapoznaje czytelnika z kolejnymi zagadnieniami poetyki autora *Niobe*. Omawiane kwestie są sygnalizowane przez Autora w nazwach poszczególnych podrozdziałów: *Marność ludzkiej egzystencji*, *Dekadentyzm jako filozofia egzystencji*, *Od filozofii życia do egzystencjalizmu*, *Na drogach katastrofizmu*, *Hermeneutyki egzystencjalistyczne*, a także w ostatnim podpunkcie pt. *Indywidualizm-egzystencjalizm-personalizm*. Cechą charakterystyczną ostatniego rozdziału jest prowadzenie narracji, która ma na celu zaznajomienie odbiorców ze wszystkimi filozofiami, mającymi odbicie w twórczości Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego. Oprócz wykładu dotyczącego kierunków filozoficznych, Autor zwraca szczególną uwagę na stosunek *Delty* do egzystencjalizmu oraz szczegółowo rozwija jego cechy w utworach twórcy *Balu u Salomona*.

Dopełnieniem całości rozważań na temat twórczości Gałczyńskiego, oraz jego antagonistów bądź naśladowców, jest zamieszczenie na końcu publika-

cji *Noty bibliograficznej*, zawierającej wszystkie najważniejsze szkice Ossowskiego będące podstawą do ciągłych badań nad twórczością *Delty*.

Pisząc *Sprawę Gałczyńskiego* Jerzy Stefan Ossowski musiał zmierzyć się z trudnym zadaniem. Jednak, jak pokazują to powyższe uwagi, Autor sprostał wymaganiom i stworzył wyczerpującą pozycję, która dotyka najważniejszych, często spornych, zagadnień. Do bezsprzecznych zalet omawianej pracy należy prowadzenie przez Badacza logicznego i uporządkowanego treściowo wywodu, obfitość, celnie dobranych, cytatów oraz troska o wyjaśnienie, nawet najbardziej zawitych, interpretacji poezji autora *Poematu dla zdrajcy*. Wymienione cechy recenzowanej publikacji oraz rzetelność Autora sprawiają, że pozycja *Sprawa Gałczyńskiego. Szkice z antropologii kultury literackiej* jest godna polecenia wszystkim tym, którzy pragną odkryć nowe, zaskakujące oblicze Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego.